

## מסכת ראש השנה – שבוע מספר 7

### הלימוד השבועי: דף טז עמוד א מהמשנה – עמ' ב 'ברגל'.

חג האור התמלא השנה באבל של אש. האדם על שלל יכולותיו, נתפס במערומים של חוסר אונים. חוסר הוודאות הוצף ועלה אל התבניות הבסיסיות ביותר של הקיום - בית, משפחה, או אבא. זיקי האש היכו ביחידים ובציבור, באדם וטבע ללא הבחנה. הם פרצו את גבולות מקומם ומצריכים התגייסות לאומית ועולמית. מבין הלהבות כבר החל השיח הציבורי על עונש משמים, אשמים, מסקנות, מחדלים וחשבון נפש ושאר ביטויים המבקשים להעניק פשר ומשמעות. אנחנו חוזרים למסכת ראש השנה אל המשנה השניה, אל הסוגיה הדנה בתחושות אלה - בדין של האדם העולם - מה פירוש דין? מתי הוא קורה? והאם ומתי ניתן לשנותו? – (דלגנו על דיון בראש השנה לנטיעה ירקות ולאין שהוא ברובו דיון בוטנים - חקלאי).

#### תוכן הדף

- המשנה: את מי דנים ומתי, למה דווקא
- מקומה וכוחה של התפילה
- ארבעה
- אופיים של שלושת הרגלים
- תכנון בתנאי חוסר ודאות
- צדקה תציל ממות

#### המשנה

##### 1 את מי דנים ומתי

המשנה לכאורה פשוטה אך מעוררת מספר תהיות:

- מה פירוש העולם נידון? מי עומד לדין? מה בין 'העולם' לבין 'באי עולם' האם ההתייחסות היא רק לבני אדם או לטבע כולו – האם שייך לדון טבע?
- שאלות אלו יש לשאול גם על הברייתא המובאת בהמשך הגמרא: 'הכל נידונים בראש השנה...'
- מיהם הכל? התנאים מבחינים בין הכל לבין האדם – אז את מי דנים?

##### 2 האמנם בארבעה פרקים?

בין ארבעת הפרקים המוזכרים במשנה יש אחד יוצא דופן החורג מהשאר בלפחות 4 משתנים. – אילו נורות מדליקה חריגות זו? כיצד ניתן להסבירה?

- השוו את המשנה שלנו לברייתא שמביא רבי יהודה משמו של ר' עקיבא בהמשך העמוד (באות ד' בשטינזלץ) גם שם יש צלע חריגה בניסוח ובתוכן.

השוו את נוסח הברייתא אצלנו לנוסח בתוספתא למסכת סוכה ולמדרש בספרי

תוספתא מסכת סוכה (ליברמן) פרק ג הלכה יח

אמ' ר' עקיבא אמרה תורה הבא עומר שעורין בפסח שהוא פרק שעורין כדי שתתברך עליך תבואה הביא בכורים חטים בעצרת שהו פרק אילן כדי שיתברכו עליך פירות אילן הביא ניסוך המים בחג כדי שיתברכו עליך מי גשמים ואו' והיה אשר לא יעלה מאת משפחות הארץ לירושלם להשתחות למלך ה' צבאות ולא עליהם יהיה הגשם ואם

משפחות מצרים לא תעלה ולא באה ולא עליהם

### ספרי במדבר פיסקא קנ

מנין לנסוך המים בחג היה ר' עקיבא אומר נאמר הביאו עומר בפסח שתתברך לכם תבואה שבשדות ונאמר הביאו ביכורים בעצרת כדי שיתברכו לכם פירות האילן אף נסוך המים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה.

להרחבה – הסבר היסטורי מענין מדוע המשנה מתאמצת ליצור ארבעה פרקים בהם העולם נידון כמו גם וארבעה ראשי שנים – ראו במאמרו של ישראל רוזנסון – ארבעה ראשי שנים מנין / במאמר הראשון בבקלסר המאמרים

### תכנון בתנאי חוסר ודאות

את הדין בגמרא בדין של התבואה מסיים אב"י בהמלצה לתזמן את הזריעה לפי הצלחת היבול

- מה ההיגיון מאחורי המלצתו – האם היא מתבססת על אמונה או ידע חקלאי?
- הגמרא במסכת ברכות מביאה סיפור מרתק על אדם שהצליח לחמוק מ'הדין של התבואה' ולדעת מראש את פגעי הטבע הצפויים

### תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יח עמוד ב

והתניא: מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לעני בערב ראש השנה בשני בצורת והקניטתו אשתו והלך ולן בבית הקברות. ושמע שתי רוחות שמספרות זו לזו, אמרה חדא לחברתה: חברתי, בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם. אמרה לה חברתה: איני יכולה שאני קבורה במחצלת של קנים, אלא לכי את ומה שאת שומעת אמרי לי. הלכה היא ושטה ובאה. ואמרה לה חברתה: חברתי, מה שמעת מאחורי הפרגוד? אמרה לה: שמעתי, שכל הזורע ברביעה ראשונה ברד מלקה אותו. הלך הוא וזרע ברביעה שניה. של העולם כולו – לקה, שלו – לא לקה. לשנה האחרת הלך ולן בבית הקברות, ושמע אותן שתי רוחות שמספרות זו עם זו. אמרה חדא לחברתה: בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם. אמרה לה: חברתי, לא כך אמרתי לך: איני יכולה שאני קבורה במחצלת של קנים? אלא לכי את ומה שאת שומעת שומעת בואי ואמרי לי. הלכה ושטה ובאה. ואמרה לה חברתה: חברתי, מה שמעת מאחורי הפרגוד? אמרה לה: שמעתי, שכל הזורע ברביעה שניה שדפון מלקה אותו. הלך וזרע ברביעה ראשונה. של כל העולם כולו – נשדף, ושלו לא נשדף. אמרה לו אשתו: מפני מה אשתקד של כל העולם כולו לקה ושלך ועכשיו של כל העולם כולו נשדף ושלך לא נשדף? סח לה כל הדברים הללו. אמרו: לא היו ימים מועטים עד שנפלה קטטה בין אשתו של אותו חסיד ובין אמה של אותה ריבה. אמרה לה: לכי ואראך בתך שהיא קבורה במחצלת של קנים. לשנה האחרת הלך ולן בבית הקברות ושמע אותן רוחות שמספרות זו עם זו אמרה לה: חברתי, בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם. אמרה לה: חברתי, הניחיני, דברים שביני לבינך כבר נשמעו בין החיים.

מה מבקש הסיפור להגיד לנו? מדוע שהדברים לא יגיעו לבין החיים? מדוע זכה החסיד שיגלו לו סודות? מה הסיפור מלמד אותנו על תודעת הדין של חוסר הוודאות?

### מתי האדם נידון

- הסבירו את הדעות השונות? מה פשר המחלוקת מתי מתבצע הדין?

כ"ט כסלו תשע"א

דומה כי המחלוקת המהותית ביותר היא בין ר' יוסי ור' נתן מחד לבין ר' מאיר ור' יהודה מאידך. כיצד משפיעה המחלוקת על התודעה היומיומית של האדם?

יחיד מול ציבור - היר' אומר שעיקר הדין נעשה בראש השנה אבל יש שנידונים בכל יום, אלא שנחלקו מי?

### תלמוד ירושלמי מסכת ראש השנה פרק א דף נז טור א /ה"ג

... דרבי יוסי אמר יחיד נידון בכל שעה מה טעמא ותפקדנו לבקרים לרגעים תבחננו ותפקדנו לבקרים זו פרנסתו לרגעים תבחננו זו אכילתו

רבי יצחק רבה בשם רבי מלך וציבור נידונין בכל יום מה טעמא לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו

מה פשר המחלוקת האם יחיד נידון בכל יום או דווקא ציבור? מה עדיף? למי יש יותר אפשרויות תיקון? מי מצוי במתח רוחני גדול יותר?

שימו לב להבדל הניסוח של דעת ר' יוסי בבלי ובירושלמי.

הרמב"ן מכניס לתמונה עוד זמן דין – בסיום החיים –

### תורת האדם שער הגמול ד"ה זה הדין

זה הדין שאמרו חכמים שכל אדם נידון בראש השנה, אינו אם יזכה לכן עדין ולחיי העולם הבא, או אם יתחייב לגיהנום ואבדון, שאין אדם נידון בראש השנה אלא על עניני העולם הזה אם ראוי לחיים ולשלום או למיתה ויסורין, ... אלא כך היא המדה, בראש השנה שוקלין מעשיו של אדם ונכתב ונחתם לזכות ולחובה בעולם הזה, כפי מה שמגיע לו בחלקו לפי מעשיו מן העולם הזה, וכשהאדם נפטר לבית עולמו שוקלין בהן ופוסקין עליו חלקו כפי הראוי לו בעולם הנשמות.

מדוע הסוגיה מתעלמת ממרכיב זה בדינו של האדם?

### מקומה וכוחה של התפילה

בסוגיתנו מבואת שאלה של רב יוסף עם שתי תשובות:

אמר רב יוסף: כמאן מצלינן האידינא אקצירי ואמריעי?

כמאן – כרבי יוסי.

ואיבעית אימא: לעולם כרבנן, וכדרבי יצחק. דאמר רבי יצחק: יפה צעקה לאדם, בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין.

מדוע מביאה הגמ' תשובה נוספת ולא מסתפקת בהעמדת התפילה כדעת ר' יוסי? – ראו את השורות הראשונות בתוספות.

אם צעקה עוזרת לאחר גזר דין אז מה משמעותו של גזר הדין?

ראו את התמודדותו של רשב"י אם שאלה זו:

### תלמוד ירושלמי מסכת ראש השנה פרק א דף נז טור ב /ה"ג

תני רבי שמעון בן יוחי שהיו ישראל כשירין בראש השנה ונגזרו להם גשמים מרובין ובסוף חטאו לפחות מהן אי איפש' שכבר נגזר גזיר' מה הקב"ה עושה מפזרן לימים ולמדברו' ולנהרו' כדי שלא תיהנה הארץ מהן מה טע' להמטיר על ארץ לא איש מדבר לא אדם בו הרי שלא היו ישר' כשרין בראש השנה ונגזרו להן גשמים מעוטי' ובסוף עשו תשובה להוסיף עליהן אי איפשר שכבר נגזר גזירה מה הקב"ה עושה להן מורידן כדי הארץ ומשיב עמהן טללים

ורוחות כדי שתיהנה הארץ מהן

פתרון מענין לשאלה הסוגיה כיצד יש משמעות לתפילה אחרי הדין מביא ר' צדוק הכהן מלובלין – שימו לב מה מבקשים בתפילה לפי דעתו?

**ר' צדוק הכהן מלובלין - פרי צדיק ויקרא פרשת בחוקותי**

וזה הענין שאנו מתפללין בכל יום בדרך עלינו את השנה הזאת וכו' לטובה ומסיימין מברך השנים, וזה יתכן לכאורה רק בראש השנה או על כל פנים קודם עצרת שהוא זמן קציר אבל לא בכל ימות השנה ואנו מברכין בכל השנה ואף בערב ראש השנה, אך הענין הוא כמו שאמרנו דמה שאמרו בגמרא (ראש השנה ט"ז א) הביאו לפני שתי הלחם בעצרת כדי שיתברכו לכם פירות האילן ופירש רש"י כמאן דאמר עץ שאכל אדם הראשון חטה היה, היינו שיזכו לתקן הקלקול דאדם הראשון שהיה אכילתו קודם החטא רק מפירות האילן כאמור ורק אחר הקלקול הוצרך לעבודה. ועל זה אנו מתפללין בדרך עלינו את השנה הזאת לטובה היינו שיהיה אכילתנו רק מהטוב, דכתיב (תהלים פ"א, ה') כי חק לישראל וגו' ודרש מינה (ביצה ט"ז א) שכל מזונותיו של אדם קצובים מראש השנה, וסתם אדם היינו ישראל שקרוים אדם וחק לישנא דמזוני הוא, והיינו שה' יתברך קוצב מזונותיו של כל אחד מישראל כמה שיועיל לו לעבודת ה' יתברך. וזהו הטריפני לחם חוקי שביקש שלמה המלך ע"ה אף שהיה סעודתו גדולה ליום כמו שנאמר בפסוק (מלכים - א ה', ב' - ג') מכל מקום כל זה היה אצלו לחם חוקו. וכמו שאמרו (עירובין ס"ד א) ברב נחמן שהיה חתנא דביה נשיאה אמר כל כמה דלא שתינא רביעתא דחמרא לא צילאי דעתאי וכן דלא אכלי בשרא דתורא (בבא קמא ע"ב. וכפירוש התוס') שהיה נצרך לו אכילת בשר ויין לתורה וזה היה אצלו לחם חוקו וזה שנאמר (דברים ח', י') ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה, שאף שאחר הפגם כתיב ואכלת ושבעת השמרו לכם פן יפתה לבבכם שאין יצר הרע שולט אלא מתוך שביעה (כמו שאמרו בספרי שם) מכל מקום על ידי ברכת המזון מועיל שהאכילה יהיה רק מהטוב ויהיה לחם חוקו שיועיל לעבודת ה' יתברך ולא יבוא לידי שליטת יצר הרע. וזה שאומרים בברכת המזון הזן את העולם כולו בטובו וכו' ומפרנס לכל ומיטיב לכל שיהיה האכילה מהטוב וכמו ירושלים ומקדש במקום כתיב באכילת מעשר למען תלמד ליראה וגו' (דברים י"ד, כ"ג) כן אכילת שבת בזמן מביאה גם כן לידי יראה ואינון דמשתדלין באורייתא אינון שבתות וימים טובים כמו שמובא בזוה"ק (ח"ג כ"ט ב) דאכילתם הוא רק שיהיה להם תועלת לתורה ועבודת ה' ב"ה, ויש שהם כשבתות שאינם צריכים שום מלאכה, ויש שהם כימים טובים שמותר במלאכת אוכל נפש כן יש להם טורח קצת ומכל מקום הכל מוכן מערב יום טוב, ואכילתם שהיא לחם חוקו היא רק מהטוב ומביאה ליראה, ולכן אנו מתפללין בכל יום בדרך עלינו את השנה הזאת לטובה היינו שאף אם לא זכינו חס ושלום שיוקצב מראש השנה שיהיה האכילה רק מהטוב, מכל מקום אדם נידון בכל יום מתפללין אנו שיהיה לטובה.

### אופים שלשת הרגלים

- מה תוכנם של שלשות הרגלים לפי המשנה – כיצד יש לעצב את החג?
  - האם אופי הרגלים כחג חירות, חג קציר וחג אסיף מתיישב עם אופים לפי המשנה? אחת ממצות הרגלים היא ושמתח בחגך' כיצד היא מתאפשרת עם אימת הדין?
- הרב אמנון בבזק במאמר על חג הסוכות (דף קשר 515) כותב כך:

כ"ט כסלו תשע"א

גם מצות ארבעת המינים שינתה במידת מה את אופייה. במקור, קשורה המצוה לעיקרו של החג: "ולקחתם לכם ביום הראשון... ושמחתם לפני ה' אלקיכם..." (ויקרא כ"ג, מ). האדם השמח בחלקו, מביא את המיטב שבתבואתו לפני ה', ומודה לו על הכוח שנתן לו לעשות את החיל הזה.

"ואשר נראה לי בארבעת מינים שבלולב, שהם שמחה בצאתם מן המדבר אשר היה לא מקום זרע ותאנה וגפן ורימון, ומים אין לשתות, אל מקום האילנות נותני הפרי והנהרות. ולקח לזכרון זה הנאה שבפירות והטוב שבריחות, והיפה שבעלים והטוב שבעשבים גם כן – רצוני לומר ערבי נחל" (רמב"ם, מורה-הנבוכים ח"ג פמ"ג).

אולם, עם כניסת מימד הדין לחג הסוכות, הרי שגם אופי מצוה זו משתנה: "א"ר אליעזר: הואיל וארבעת מינים הללו אינם באים אלא לרצות על המים, וכשם שארבע מינים הללו אי אפשר בהם בלא מים, כך אי אפשר לעולם בלא מים"

### עבור מי עושים מצוות – הביאו לפני כדי... לכם.

הסברה של המשנה לקורבנות העומר, שתי הלחם וניסוך המים משקפת עמדת יסודית ביחס בין א-לוהים ואדם. פתח להבנתה ניתן למצוא במדרש הבא:

ויקרא רבה (וילנא) פרשה ל ד"ה יג ר' יהודה

ר' יהודה בשם ר' שמעון בן פיז פתח (משלי ד) שמע בני וקח אמרי – הרבה קיחות צויתי אתכם בשביל לזכותכם אמרתי אליכם (במדבר יט) ויקחו אליך פרה אדומה תמימה שמא בשבילי אלא בשבילכם לטהר אתכם דכתיב (שם/במדבר י"ט/ו) והזה הטהור על הטמא

אמרתי לכם (שמות כה) ויקחו לי תרומה בשביל שאדור ביניכם (שם/שמות כ"ה/ו) ועשו לי מקדש כביכול אמר הקב"ה קחו אותי ואדור ביניכם, ויקחו תרומה אינו אומר אלא ויקחו לי אותי אתם לוקחים אמרתי לכם ויקחו אליך שמן זית זך וכי אורה שלכם אני צריך והא כתיב (דניאל ב) ונהורא עמיה שרא אלא בשביל לזכותכם ולכפר על נפשתיכם שמשולה כנר שנאמר (משלי כ) נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן

ועכשיו שאמרתי לכם ולקחתם לכם ביום הראשון כדי לזכותכם כדי שאוריד לכם מטר לכך משה מזהיר לישראל ולקחתם לכם ביום הראשון.

▪ האם זהו ההסבר הפשוט של המצוות – מדוע המדרש אינו מסביר בפשטות כי הדברים נעשים לכבודו של ה'?

### צדקה תציל ממות

את מי מצילה הצדקה ממות (את העני או את הנותן) וכיצד?

**תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף י עמוד א**

עשרה דברים קשים נבראו בעולם:

הר קשה – ברזל מחתכו

ברזל קשה – אור מפעפעו

אור קשה – מים מכבין אותו

מים קשים – עבים סובלים אותו

עבים קשים – רוח מפזרתן

רוח קשה – גוף סובלו

גוף קשה – פחד שוברו

פחד קשה – יין מפיגו

יין קשה – שינה מפכחתו

ומיתה – קשה מכולם

וצדקה – מצלת מן המיתה, דכתיב "וצדקה תציל ממות"

### תלמוד בבלי מסכת שבת דף קנו עמוד ב

דשמואל ואבלט הוו יתבי, והוו קאזלי הנך אינשי לאגמא. אמר ליה אבלט לשמואל: האי גברא אזיל ולא אתי, טריק ליה חיויא ומיית. אמר ליה שמואל: אי בר ישראל הוא - אזיל ואתי. אדיתבי אזיל ואתי. קם אבלט, שדיה לטוניה אשכח ביה חיויא דפסיק ושדי בתרתי גובי. אמר ליה שמואל: מאי עבדת? - אמר ליה: כל יומא הוה מרמינן ריפתא בהדי הדדי ואכלינן. האינדא הוה איכא חד מינן דלא הוה ליה ריפתא, הוה קא מיכסף. אמינא להו: אנא קאימנא וא שואי נפשאי כמאן דשקילי מיניה, כי היכי דלא ליכסיף. אמר ליה: מצוה עבדת! נפק שמואל ודרש: [משלי י] וצדקה תציל ממות ולא ממיתה משונה, אלא ממיתה עצמה. ומדר"ע נמי, אין מזל לישראל.

דר"ע הויא ליה ברתא, אמרי ליה כלדאי: ההוא יומא דעיילה לבי גנא - טריק לה חיויא ומייתא. הוה דאיגא אמילתא טובא. ההוא יומא שקלתא למכבנתא, דצתא בגודא, איתרמי איתיב בעיניה דחיויא. לצפרא כי קא שקלה לה - הוה קא סריך ואתי חיויא בתרה. אמר לה אבוח: מאי עבדת? - אמרה ליה: בפניא אתא עניא, קרא אבבא, והוו טרידי כולי עלמא בסעודתא, וליכא דשמעיה. קאימנא, שקלתי לריסתנאי דיהבי ניהליה. אמר לה: מצוה עבדת! נפק ר"ע ודרש: וצדקה תציל ממות ולא ממיתה משונה, אלא ממיתה עצמה.

### תרגום

- שמואל ואבלט (=חכם לא-יהודי) ישבו בצוותא, חלפו על פניהם כמה אנשים בדרכם לאגם לקצוץ קנים. אמר לו אבלט לשמואל: האיש הזה אחד מחבורת ההולכים ילך ולא ישוב; יכיש אותו נחש וימות. אמר לו שמואל: אם בן ישראל הוא - ילך וישוב! בעודם יושבים שם שב אותו אדם. קם אבלט, השליך את משאו של האיש ההוא על הקרקע ומצא בתוכו נחש חתוך לשניים. אמר לו שמואל לאיש: מה עשית? אמר לו: בכל יום אנו מניחים את לחמנו (=כל אחד את פיתו שהביא מביתו) במשותף ואוכלים. היום היה אחד מאיתנו שלא הייתה לו פת להניח במאגר המשותף והתבייש בכך. אמרתי להם: היום אני אוסף את הלחם מכולם ומניחו במשותף. כאשר הגעתי אליו (=לאיש שלא הייתה לו פת) עשיתי את עצמי כמי שנוטל ממנו בכדי שלא יתבייש. אמר לו שמואל: מצווה עשית! יצא שמואל ודרש: "וצדקה תציל ממות" - ולא רק ממיתה משונה, אלא אפילו ממיתה עצמה. לרבי עקיבא היתה בת. אמרו לו החוזים בכוכבים: ביום שבו תיכנס לחדר כלולותיה יכיש אותה נחש ותמות. היה [ר"ע] מודאג מאוד בשל כך. באותו יום שבו נכנסה בתו לחדר הכלולות, נטלה הכלה את סיכת ראשה ונעצה אותה בסדק שבקיר. קרה ונכנסה בעינו של הנחש שהסתתר בתוך הקיר. בבוקר, כשנטלה אותה, נמשך ובא הנחש אחריה. אמר לה אביה: מה עשית? אמרה לו: בערב בא עני [ו]קרא בפתח והיו עסוקים כולם בסעודה ואף אחד לא שמע אותו. קמתי ולקחתי את מנת האוכל שנתת לי ונתתיה לו. אמר לה: מצווה עשית! יצא רבי עקיבא ודרש: "וצדקה תציל ממות" - ולא [רק] ממיתה משונה אלא אפילו ממיתה עצמה.